

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Постановка проблеми. Сучасні підприємства не можуть ефективно та рентабельно працювати без застосування у своїй діяльності новітніх технологій. А їх запровадження потребує відповідних знань від працівників підприємства, для яких головним принципом професійного зростання та адекватного використання своїх інтелектуальних ресурсів відтепер стає принцип – «освіта протягом усього життя». З іншого боку, нові технології не тільки потребують від людини наявності певних навичок і знань, а й відкривають нові можливості щодо якості професійного життя людей, тобто створюють найсприятливіші умови для оптимального процесу оновлення професійних знань.

В інформаційному суспільстві найуспішнішими компаніями стають ті, що розроблюють нові технології й системи, програмне забезпечення, надають консалтингові та юридичні послуги, створюють нові економічні моделі, сценарії тощо.

Виклад основного матеріалу. Економічне мислення передбачає наявність загального розуміння економічних законів сучасного суспільства, принципів формування і розвитку ринково-орієнтованої економіки та найважливіших механізмів її регулювання. Сформованість у майбутнього фахівця здатності до економічного мислення підвищує рівень професійної компетентності, дає кожному змогу ефективно використовувати власні можливості для успішної діяльності.

Аналізуючи професійну економічну діяльність, можна виділити в ній наступні задачі:

- опрацювання інформації облікового та аналітичного характеру, що представлена у вигляді таблиць або графіків;
- зберігання інформації великого обсягу і представлення її за запитом у зручному вигляді;
- використання нормативних і довідкових матеріалів для ефективної роботи;
- перетворення існуючої інформації у зручний тип і різні форми представлення (листи, довідки, виписки, макети тощо);
- урахування при проведенні обчислень взаємозв'язків між показниками різних таблиць;
- здатність швидко орієнтуватися та адаптуватися до нових ситуацій та змін, які виникають на мікро- і макрорівнях економіки.

Конкурентоспроможність майбутнього економіста значною мірою залежить від якості оволодіння сучасними економічними знаннями, ступеня економічної та інформаційної культури, уміння мислити і діяти в категоріальній системі ринкової економіки.

Можна виокремити такі основні складові економічних знань майбутнього економіста:

- формування економічного мислення для ефективної діяльності в умовах ринкової економіки (уявлення про економічний розвиток суспільства, система фундаментальних знань про економічні закони і принципи; володіння певним обсягом економічних категорій, механізмами регулювання економіки);
- створення і розвиток власної економічної позиції (система знань з фінансів, маркетингу, аудиту, міжнародної економіки, права, менеджменту, банківської справи тощо), що сприятиме прийняттю рішень на основі власного компетентного аналізу економічної ситуації;
- економічне виховання (система переконань, ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця);
- набуття економічного досвіду практичної діяльності (економічний аналіз, проектування економічної діяльності, проведення розрахунків та аналізу окремих галузей економіки тощо).

Як зазначено в колективній роботі [15], випускник-бакалавр економічного вузу повинен:

- знати основні категорії економічної науки, теоретичні основи і закономірності функціонування економіки, розуміти різноманітність існуючих економічних систем у сучасному світі;
- мати системні уявлення про структури і тенденції розвитку української і світової економіки;
- розуміти суть інституційних перетворень в економіці, знати про основні економічні інститути і принципи їх функціонування;
- знати механізм і принципи прийняття й реалізації економічних та управлінських рішень на мікро- і макрорівнях;
- володіти методами економічного аналізу різних мікро- і макропроцесів;

- вміти використовувати інформаційні технології для розв'язання економічних задач;
- володіти іноземною мовою професійного спрямування;
- вміти набувати нових знань, застосовуючи сучасні інформаційні освітні технології.

Майбутні економісти повинні вміти аналізувати економічні ситуації і приймати обгрунтовані рішення. Знання про суть, принципи і методи економічної діяльності необхідні для управління виробничими та економічними процесами. Засвоєння найважливіших економічних понять, розуміння системи економічних зв'язків дозволяє майбутнім фахівцям компетентно оцінювати причини і наслідки різних суспільних явищ.

Глобальна інформатизація суспільства висуває нові вимоги до професійної компетентності майбутніх економістів – досконале володіння ними інформаційними технологіями для аналізу і опрацювання великих обсягів інформації, для обміну даними поза межами підприємства з використанням можливості мережі Internet. Знання основ програмування формує здатність у майбутніх економістів до структурування інформації і її логічного аналізу. Вміння застосувати відповідні програмні продукти (експертні системи, автоматизовані середовища, бази знань тощо) значно розширює аналітичні можливості фахівця, збільшує ефективність прийняття ним обгрунтованих рішень.

Проблема модернізації змісту освіти пов'язана з оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу, що веде до переосмислення цілей і результатів навчання. Останнім часом набуває актуальності СВЕ (competence-based education) освіта, яка базується на визначених і обгрунтованих компетенціях особистості.

Таким чином, саме професійна компетентність фахівців, їх здатність до постійного оновлення і вдосконалення набутих фундаментальних знань та вмінь створюють передумови успішної діяльності підприємств у сучасному інформатизованому суспільстві, яке набуває, як зазначає М. Згуровський, таких ознак:

- зростає роль методологічних, системних, міждисциплінарних знань, необхідних для раціонального оперування з різноманітними даними при вирішенні нових нестандартних проблем. Найголовніше місце відводиться аналітичним здібностям людини, її здатності точно формулювати проблеми і гіпотези, вбачати у величезних сукупностях даних певні закономірності, знаходити розв'язок складних міждисциплінарних задач;

- важливу роль відіграє вміння оперувати новим видом інформації – метаданими – великими масивами, кластерами уніфікованих за певною ознакою даних і знань, здійснювати пошук і виокремлення метаданих зі світових інформаційних ресурсів, цілісно аналізувати їх при виконанні досліджень і вирішенні нових проблем;

- стають значущими нові мережні принципи організації сучасної науки та формування віртуальних спільнот, що базуються на наднаціональних, громадських інтересах отримання нових знань. Вони відомі як громадський рух «відкритого коду» (open source). За цими ж принципами почали створюватися громадські і благодійні фонди підтримки такої активності під назвою «простір громадської наукової інформації» (public scientific information commons). Це явище відображає нову корпоративну етику світової громадської науки щодо результатів досліджень, які не є чиею власністю, а належать суспільству.

У сучасному суспільстві посилюється значення професійної підготовленості фахівців, які стають успішними, лише маючи високий рівень професійної компетентності, що ґрунтується на широкому діапазоні різних компетенцій.

У педагогічному словнику [13] узагальнено характеризуються поняття: «компетентність» як обізнаність, поінформованість, авторитетність, достатні вміння, висока кваліфікація, а «компетенція» як коло питань, повноважень, у якому певна особа володіє знаннями, досвідом.

У словнику С. І. Ожегова [12] дається таке визначення: «Компетентний – той, що знає, поінформований, авторитетний в певній області».

У словнику А. Івченко [7] знаходимо таке визначення: «Компетентний – той, хто має достатні знання в певній галузі».

В енциклопедичному словнику [3] зазначено: «Компетенція (від лат. *compe*to – досягаю, відповідаю, підходжу) – це знання, досвід в тій або іншій галузі».

Можна вважати, що: професійна компетентність економіста – інтегрована властивість, що складається з низки взаємопов'язаних компетенцій, які включають здатність актуалізувати наявні власні можливості для ефективного виконання професійних обов'язків, високий рівень інформаційної компетенції, наявність розвинутих аналітичних здібностей, вміння керувати комунікативними стосунками з оточуючими.

Реальна компетентність – це знання та досвід у певній галузі. Ми продовжуємо дослідження таких науковців, як Д. Гроот, Дж. Равен, Р. Стернберг, І. Лернер, Дж. Андерсон, Дж. Бродбент та виділяємо чотири рівні компетентності:

- знання та їх організація;
- вміння та навички використання знань;
- інтелектуально-творчий потенціал особистості (це те, що Р. Стернберг розглядав як варіант компетентності – «практичний інтелект»);
- орієнтація на позитивне, емоційно-моральний потенціал особистості.

Під час аналізу та систематизації компетенцій у педагогіці часто зустрічаємо поняття «базові» або «ключові» компетенції. Д.Іванов трактує поняття «ключові компетенції» як найбільш загальні (універсальні) здібності та уміння, які дозволяють людині розуміти ситуацію і досягати результатів у особистому та професійному житті в умовах зростаючого динамізму сучасного суспільства.

У зв'язку з тим, що поняття компетентності цікавить багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, тому існують різні їх класифікації. Зокрема після проведення «круглих столів» та семінарів у містах (Луганськ, Миколаїв, Тернопіль, Черкаси) серед освітян були визначені наступні групи компетентностей (табл. 1), [8]:

Таблиця 1

Класифікація компетентностей

Соціальні компетентності (пов'язані з оточенням, соціальною діяльністю, життям суспільства)	Мотиваційні компетентності (пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами)	Функціональні компетентності (пов'язані зі сферою знань, вмінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом)
<ul style="list-style-type: none"> - здатність до співробітництва - вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; - навички взаєморозуміння; - активна участь; - соціальні та громадські цінності й уміння; - комунікативні навички; - мобільність у різних соціальних умовах; - вміння визначати особисті ролі в суспільстві 	<ul style="list-style-type: none"> - здатність до навчання; - винахідливість; - навички адаптуватись та бути мобільним; - вміння досягати успіху в житті; - бажання змінити життя на краще; - інтереси та внутрішня мотивація; - особисті практичні здібності; - вміння робити власний вибір та визначати особисті цілі 	<ul style="list-style-type: none"> - лінгвістична компетентність; - технічна та наукова компетентність; - вміння оперувати знаннями в житті та навчанні; - вміння використовувати джерела інформації; - вміння використовувати інформаційні комп'ютерні технології

Поданий в таблиці перелік компетентностей дає підстави зробити висновок, що вчені віднесли поняття до різних категорій. Зокрема – комунікативні навички, здатність до співробітництва, навички взаєморозуміння до соціальних компетентностей, а лінгвістичну компетентність до функціональних.

Ю. Татур, досліджуючи професійну компетентність, характеризує її як виявлення фахівцем на практиці прагнення та здібності (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній та соціальній сферах, усвідомлюючи соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалення.

Український науковець І. Єрмаков подав наступну класифікацію ключових компетентностей: інформаційну, соціально-психологічну, громадянську, комунікативну, методологічну, життєву, професійну та психологічно-рефлексивну.

О. Ларіонова розділяє усі компетентності фахівця на п'ять груп [9]:

- інформаційно-методологічну;
- соціально-комунікативну;
- операційно-технологічну;

- особистісно-валеологічну;
- теоретичну.

Кожна з перерахованих груп компетентностей включає в себе сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних окремих компетентностей, які проявляються у вигляді конкретних знань, умінь та навичок.

Н. Мойсеюк зазначає, що ключові компетенції – це надбання особистості, без яких людина не може успішно адаптуватися і само реалізуватися у будь-якому соціумі. Виділено наступні взаємопов'язані компоненти компетенції [10]: мотиваційний; цільовий; орієнтаційний; функціональний; контрольний; оцінний.

Рада Європи до ключових компетентностей віднесла: багатокультурну, інформаційну, соціальну, політичну, комунікативну, загальнокультурну, пізнавально-інтелектуальну, трудову, підприємницьку, побутову [8].

Рівень розвитку суспільства значною мірою визначається сферою освіти. Тому Національна Доктрина розвитку освіти в Україні ключовим завданням ставить модернізацію освіти відповідно до вимог української державності XXI ст., національного розвитку і національної безпеки, поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу. Цей перехід є необхідним наслідком глибинних процесів, які зумовлені суспільними змінами – переходом від індустріального до інформаційного суспільства [11].

Цей факт став причиною загострення уваги навчальних закладів на якості підготовленості майбутніх фахівців, а саме на їх професійній компетентності. Така тенденція спостерігається в багатьох країнах світу та є причиною широкомасштабних змін в системах освіти різних країн. Цією проблемою опікуються такі світові організації, як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи і Організація Європейського Співробітництва та Розвитку.

Результатом роботи цих організацій стали положення про професійну підготовку спеціалістів, формування професійної компетентності, іншомовну підготовку, які отримали своє відображення у змісті освіти. Від реалізації останнього залежить готовність людини до реалізації себе в сім'ї та суспільстві, взаємодія в межах своєї країни та на міждержавному рівні.

З огляду на вищевикладене, враховуючи наведені визначення, пропонуємо узагальнене формулювання сутності зазначеної категорії: професійна компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі сукупність знань, умінь, здібностей та готовності й здатності особистості діяти у складній ситуації та вирішувати професійні завдання з високим ступенем невизначеності; здатність до досягнення більш якісного результату праці, ставлення до професії як до цінності.

У наукових роботах аспекти проблеми професійної компетентності економістів розглядають сучасні дослідники М. Артюшина, О. Бабаян, І. Демура, Л. Дибкова. Як підкреслює Л. Дибкова, розвиток професійної компетентності є одним із найважливіших педагогічних умов підвищення якості економічної освіти студентів ВНЗ. У своєму дослідженні вона визначає, що «Професійна компетентність економіста – інтегрована властивість, що складається з низки взаємопов'язаних компетенцій, які включають здатність актуалізувати наявні власні можливості для ефективного виконання професійних обов'язків, достатній рівень фундаментальних знань та вмій, високий рівень інформаційної компетенції, наявність розвинутих аналітичних здібностей, адекватну самооцінку, самоефективність, володіння ефективними комунікативними технологіями» [5]. У контексті свого дослідження О. Бабаян під професійною компетентністю економіста розуміє характеристику особистості, виражену в сукупності знань, умінь та професійно важливих якостей, які дозволяють економістові проявляти готовність до професійної діяльності у сфері економіки та на високому рівні виконувати свої професійні обов'язки [2]. Якщо виходити із суті професійної компетентності взагалі, за визначальною позицією І. Демура, то компетентність економіста – це інтегративна характеристика особистості, що включає систему теоретичних знань, зокрема спеціальних знань з економіки, професійних умінь і навичок, практичний досвід, стійку готовність до професійного зростання [4].

Підсумовуючи наведені визначення, зробимо узагальнення: поняття «професійної компетентності економістів» як цілісне особистісне утворення, характеризується низкою ознак, серед яких виокремлено інтегральну характеристику особистості, яка:

- припускає володіння узагальненими способами дії, що забезпечують можливість оперативно й мобільно застосовувати знання, уміння та інтегрувати їх у кожній конкретній ситуації з урахуванням різних аспектів;

- пов'язана з певними ціннісними орієнтаціями, здібностями й особистісними якостями, що дозволяють цілеспрямовано та доцільно проектувати діяльність, оперативно ухвалювати рішення, вибираючи при цьому найбільш ефективний варіант у даній ситуації, мобілізувати всі необхідні для цього ресурси тощо;

- у цілому забезпечує ефективність, тобто ситуативну доцільність і результативність практичної діяльності;

- характеризується здатністю виконувати певні професійні дії, в основі яких лежать необхідні професійні знання та вміння.

Висновки. Все це свідчить, що професійна компетентність сучасного спеціаліста є складним багатокомпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується з точки зору кількох наукових підходів: соціокультурного, діяльнісного, комунікативного, професійного, контекстно-інформаційного тощо. Кожен із названих підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю; всі ці підходи знаходяться у взаємозв'язку один з одним і взаємодоповнюють один одного.

Література:

1. Артюшина М. В. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: монографія / М. В. Артюшина. – К.: КНЕУ, 2009.–271с.
2. Бабаян О. О. Формування професійної компетентності майбутніх економістів засобами імітаційно-рольового моделювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. О. Бабаян; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. – 20 с.
3. Большой энциклопедический словарь / Ред. А.М. Прохоров. – М.: Научное изд-во «Большая Рос. энциклопедия», Санкт-Петербург «Норинт», 1997. – 1456 с.
4. Демура І. В. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. В. Демура; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – К., 2010. – 20 с.
5. Євтух М. Б., Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: монографія / М. Б. Євтух, Л. М. Дибкова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 144 с.
6. Иванов Д. О ключевых компетенциях и компетентностном подходе в образовании / Д. Иванов // Шк. технологии. – 2007. – № 5. – С. 51-61.
7. Івченко А. Тлумачний словник української мови. – Харків, «ФОЛІО», 2000. – 540 с.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світов. досвід та укр. перспективи: колектив. моногр. / під заг. ред. О. В. Овчарук; М-во освіти і науки України; Програма розвитку ООН у рамках проєкту «Освітня політика та освіта «рівний – рівному». – К. : К.І.С, 2004. – 112 с.
9. Ларионова О. Компетентность–основа контекстного обучения / О. Ларионова // Высш. образование в России. – 2005. – № 10. – С. 118-122.
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – 5-е вид., доп. і перероб. – К., 2007. – 656 с.
11. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ ст. // Освіта України. – 2001. – 18 лип. (№ 29). – С. 4-6.
12. Ожегов С.І. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СРСР Н. Ю. Шведовой. – М. Рус. яз., 1987. – 750 с.
13. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
14. План дій Україна-Європейський Союз : освіта, навчання та молодь. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=12853472&cat_id=12852714. – Назва з екрану.
15. Студентський poradnik. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2005. – 192 с.
16. Чемерис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції / І. Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 84-88.

В статті розглядаються основні поняття та напрями формування професійної компетентності у системі фахової підготовки майбутніх економістів. Процес підготовки фахівців економічних спеціальностей спрямовується на формування в них ключових компетентностей. Особливого значення в процесі підготовки фахівців економічної сфери набуває проблема формування професійної компетентності.

Ключові слова: професійна компетентність, базові компетенції, економічні ситуації, обґрунтовані рішення, глобальна інформатизація, конкурентоспроможні випускники.

Спицына А. Профессиональная компетентность в системе профессиональной подготовки будущих экономистов.

В статье рассматриваются основные понятия и направления формирования профессиональной компетентности в системе подготовки будущих экономистов. Процесс подготовки специалистов экономических специальностей направляется на формирование у них ключевых компетенций. Особого значения в процессе подготовки специалистов экономической сферы приобретает проблема формирования профессиональной компетентности

Ключевые слова: профессиональная компетентность, базовые компетенции, экономические ситуации, обоснованные решения, глобальная информатизация, конкурентоспособные выпускники.

Spitsyna A. Professional competence in the training of future economists.

The article deals with the basic concepts and directions of forming professional competence in the system of professional training of future economists. The process of specialists' in economics preparing aimed at developing their core competencies. The particular importance in the training of the economic sphere is the problem of the formation of professional competence.

Keywords: professional competence, basic competence, economic situation, reasoned decisions, global information, competitive graduates.